

Benjamin Ivaničin

EUHARISTIJA I ATEIZAM

U svoje sam vrijeme bio iznenađen Ratzingerovim prikazom veze između života Crkve i materije Euharistije.

Iako su apostoli na posljednoj večeri doživjeli euharistiju s beskvasnim kruhom, oni su je ipak poslije Isusove smrti slavili s kvasnim kruhom. Nisu htjeli doslovno reproducirati posljednju večeru s više razloga. Ti me razlozi oduševljavaju. Uporabom kvasnog kruha Crkva se distancira od Sinagoge. Nadmoćnu dubinu smisla Euharistije nad pashom kršćani žele izraziti i na vanjski način. Očituje se u toj gesti prvih kršćana i sloboda djece Božje kojom ih je obdario Isusov Duh. Ne žele robovati slovu zakona, koji je do tančina propisivao kakav se kruh mora upotrebljavati pri blagovanju pashe. Za njih je Duh važniji od slova, a Duh ih je poučio da nije važno da kruh bude beskvasan nego da njihov život bude *azymos*, život bez grijeha, novi život i drukčiji no što ga čovjek grešnik u običnosti svojih dana provodi (1 Kor 1, 7). Kult vezan na neobično mjesto i na neobične stvari u ljudskoj upotrebi (za jelo se obično upotrebljava kvasni kruh) preoštro dijeli kulturno područje od čovjekova dnevnog života. Upotrebom kvasnog kruha, koji su sami vjernici pripremali, prvi su kršćani htjeli naglasiti kakva je u Euharistiji povezanost kulta s čovjekovim životom.

Kada su kvartodecimani u Maloj Aziji, Siriji i Mezopotamiji, prisjećam se iz povijesti, poslije zahtijevali da se pasha slavi 14. nišana kao što je slave Židovi i k tome beskvasnim kruhom, onda se u otporu nije išlo za datumom, kako dobro kaže Ratzinger, nego za novošću kršćanstva. Kršćanstvo se ne ostvaruje reproduciranjem staroga. Ako je u Kristu novo stvorenje, onda i običaji moraju biti novi, kažu Justin, Origen i Tertulijan.

u kristološkim borbama 4. stoljeća ne zaboravlja se ni na Euharistiju, u kojoj je prisutan Krist. Atanazije je za kvasni kruh iz kristoloških motiva. Kruh bez kvasa mogao bi značiti apolinarsku zabludu da Logos pri utjelovljenju nije uzeo čovjekov razum (nous), da je nepotpun čovjek kao što je nepotpun kruh kojemu nedostaje kvas. Veselim se tom Atanazijevom teološkom mentalitetu, iako u njemu pretjeruje.

U Augustinovo vrijeme Crkvu u sjevernoj Africi dijeli hereza donatista. Augustin se okreće hostiji da bi u njoj kao u kakvoj »bijeloj knjizi«¹ pročitao jedinstvo Crkve: Kao što je od mnogih zrna samo jedan kruh, tako je Crkva od mnogih udova. Euharistijski je kruh pokazatelj crkvenog jedinstva kada je to jedinstvo narušeno. Eto to je ono što mi zarobljuje pažnju. Ta veza vremena i zbivanja s Euharistijom.

Evo još jednog vremena pred mojim očima. To je barbarsko, ono iz 9. stoljeća. Nema u mladim evropskim barbarskim narodima evanđeoske slobode ni kreativnog vitalizma. Nedostaje im smisao za misterij kršćanske stvarnosti. Od tih vremena Crkva će kao Mistično tijelo sve više blijedjeti, a rasti kao vremenita vidljiva organizacija. Sad se više ne čudim što se taj juridički mentalitet odrazio i na Euharistiju. Ona mora biti onakva kakva je bila u Spasiteljevim rukama: beskvasni kruh. Nekako mi je žao što je tako ostalo do danas.

Dosadašnji su povijesni momenti za me poučni. Mogu iz njih izvući pravilo: Euharistijska simbolika varira, i to prema kristološkim pogledima i prema situacijama u kojima kršćani žive. Kada je u pitanju čitavost Kristove ljudske naravi, onda kvasni euharistijski kruh znači tu Kristovu čitavost. Kada je problem jedinstvo Crkve koje je ugroženo herezom, različitostima i općenitošću naroda iz kojih se sastoji Crkva (Židovi i Pogani, kod Pavla, razaranje rimskog carstva i dolazak novih naroda u Evropu, kod Augustina), tada euharistijski kruh znači to jedinstvo. Tako simbolika euharistijskog kruha živi zajedno s Crkvom. Ona slijedi razvoj svijesti Crkve kroz razne povijesne situacije i postaje zrcalo te svijesti. Je li to i danas tako?

Kad mislim na taj danas, tada se kao vjernik sjetim svoga iskustva u suživotu s ateizmom, s ateizmima i s ateistima. Na vagi Koncila ateizam se pokazao kao jedna od najtežih stvari (na vagi našeg hrvatskog prevodioca koncilskih dokumenata on je, doduše, nešto lakši: nije stvar nego pojava; nije jedna od najtežih stvari nego vrlo ozbiljna pojava) u kojoj se zrcali čovjekova želja za potpunim osamostaljenjem. Osamostaljenje je više nego osamljenje nastalo odcjepljenjem od onoga koji nas je pomagao. Ono kaže da se odcjepljenik postavio na svoje noge. Nikad svijet nije bio u tolikoj mjeri radilište koliko je on to danas. Današnja je civilizacija posve upletena u zemaljske stvari. Ateizam nije izgubljeni sin koji nerazumno troši svoje imanje da bi ubrzo spao na prosjački štap. On je pun poleta, inspirativnog i kreativnog. Organizirao je život i razvija ga u velikoj nadi u njegovo bogatstvo koje dolazi. Za nj je odcjepljenjem od Boga tek započeo pravi eshatološki hod, pri čemu današnji tehnički napredak, čovjekov na-

predak, potencirano razvija u čovjeku osjećaj moći. Vrijednost zemaljskih i ljudskih vrednota dorašla je do neba i do božanstva. Zajedništvo među ljudima u vedrom danu humanizma postalo je »praksa«, san i ideal naprednog ateizma. Bog je, ako još postoji, potisnut u srca vjernika, u sakristiju, u crkvenu enklavu, u geto, u dijasporu kao u svoju vikendicu, u kojoj može po volji napajati svoje vjernike mističnošću, nevidljivom, skrovitom i nezapoženom mističnošću, koja ateiste, jer ne dopiru do njihovih očiju, ne sablažnjava, iako ih preko nevidljivih kanala milosti i Mističnog tijela može »ugrožavati«.

Upozoren i opomenut prošlošću htio bih i danas od svega toga nešto vidjeti na hostiji. Baš bih jednostavno htio. Tako me snažno nešto na to goni. Goni me želja da se uvjerim u to da li mi vjernici i danas prenosimo svoje vrijeme na hostiju i da li ga po njoj želimo pročitati i kroz nju doživljavati, pa u tom smislu, da li kontinuirano živimo tradiciju.

Radosno mi u ovoj čas dolazi na pamet koncilaska obnova liturgije. Sama činjenica obnove ohrabruje me pod tim vidikom. Posebno obnova mise. Sigurno se pri toj obnovi nije išlo samo za tim da se obred mise izgovori na narodnom jeziku (uostalom, s tim se i onako zakasnilo bar oko 4 stoljeća). Nije se išlo ni za tim da obred mise postane »pristojniji« okrenutošću svećenika prema narodu, a leđima prema tabernakulu. »Pristojnost« bi zahtijevala da se svi zajedno okrenemo ipak prema tabernakulu. Neće biti razlog te obnove ni skraćivanje obreda da bi se dobilo na vremenu. I prijašnja je misa s nešto »spretnosti« i žurbe mogla bit obavljena za četvrt sata. Bit će neki drugi razlozi te obnove i sretan sam što ti razlozi govore baš o onome što upravo tražim.

Paralelno sa svijetom koji živi pod intonacijom ateizma i u Crkvi sve više raste vrijednost zemaljskih i ljudskih vrednota (Gaudium et spes). Kršćanstvo koje je dosad bilo zabavljeno svojom specifičnošću, utjelovljenjem i otkupljenjem, vrhunaravnošću općenito, danas želi afirmirati red stvaranja na kojem kršćanska stvarnost ne samo počiva nego u kojem se kršćanska stvarnost i ostvaruje. U tom smislu euharistijski kruh danas znači dolazak naravi (kruha i vina) i ljudskog rada upregnutog u napredak na oltar kao čovjekovih darova Bogu, darova njegovih ruku, što tako krasno ističe današnja molitva prikazanja u novom obredu mise. Ti će darovi postati kruhom života i duhovnim pićem. Nije u tim molitvama kazano da će ti darovi postati Tijelo i Krv Kristova. Time je izbjegnuta primisao da je Euharistija neko produljenje utjelovljenja u materiju, jer ta primisao vodi na pomisao da je Krist u hostiji prisutan statički (utjelovljeni Logos), a ne dinamički (pashalni misterij). Dinamika Krista uvodi nas pak u srce stvari, u srce života i svijeta, kao što je Krist živio u tom srcu. Poruka nizozemskih svećenika, koji su iskazivali nemar prema hostijama ostalim od mise, a valjda i nevjeru u Kristovu prisutnost, bila je dobra: Ljudi kršćani, što čekate ovdje? Idite na svaja radna mjesta! Šteta što je ta poruka tako skupo plaćena. Svakako Crkva danas hostijom ispisuje tu poruku na stranice svakog čovjekova radnog dana uzimajući plod njegova rada za euharistijsku gozbu.

Danas među ljudima vladaju duh i radost zajedništva (horizontala). Gozba je oduvijek među ljudima značila jedinstvo i radost prijateljske ljubavi. Stoga se danas kruh i vino shvaćaju više kao elementi gozbe, čovjekove radosti i zajedništva i kao takvi simboliziraju eshatološku gozbu na kojoj će čovjekovo jedinstvo i zajedništvo biti postignuto u potpunoj radosti. Toj se simbolici predbacuje da zaboravlja na križ i žrtvu, što Euharistija u prvom redu jest. Ali to ne mora biti, mislim ja. Euharistijska je radost isto što i križ. Kršćani danas euharistijskom gozbom kao predokusom eshatološke gozbe žele doduše afirmirati zemaljsku radost zajedništva i bratske ljubavi, ali žele reći i to da se žalost (lype) u kršćanstvu pretvara u radost (chara).

Danas se ateizam omasovio, postao mobilizator javnosti i dirigent masovnih pokreta. Čini mi se da je kucnuo providencijalni povijesni čas za središnju euharistijsku simboliku koja je uvijek i stvarnost. Hostija je danas na prvom mjestu zajedništvo, zajedništvo mnogih, zajedništvo svih, zajedništvo Boga i čovjeka, zajedništvo čovjeka i čovjeka bez razlike iz kojeg naroda dolaze. Crkva je čini, a ne pojedinac i ona čini Crkvu, a ne pojedince. Za Božjom riječju, kojoj su dana krila da oblijeće cijelom zemljom i doleti do njezinih stožera, dolazi Euharistija da sve skupljene u Božjoj riječi skupi u jedno tijelo. Ona je otjelovljenje masa, živa veza jedinstva ljudi, Teilhardova točka Omega, koja u se skuplja svu evoluciju i vuče je prema završnici. Eto, to mi danas gledamo u hostiji i radosno ustanovljujemo da je i komponenta okupljanja i ujedinjavanja čovječanstva tu u hostiji prisutna. Internacionalni euharistijski kongresi opet se javljaju s povećanim žarom i entuzijazmom, a dijecezanski, interdijecezanski i nacionalni shvaćaju se normalnim, naravnim i najredovitijim načinom pastoriziranja. Njih nitko ne namješta, sami se rađaju iz hostije koja ih zahtijeva i normira prema izazovu sadašnjeg povijesnog časa.

Radostan sam, konačno, što sam mogao ustanoviti da, slaveći danas Euharistiju i gledajući na nju pod vidicima našega vremena nabijena ateizmom i njegovim eraanacijama, ostajemo na putu tradicije koja je u raznim vremenima u hostiji otkrivala i u praksi svoga dnevnog života potvrđivala suvremene dimenzije hostije. To me također uči kako se posuvremenjuje kršćanstvo: reagiranjem na svoje vrijeme ne bilo čime nego onim izvornim. Hostija se pri tom iskazuje onim najizvornijim na što se kršćanstvo uvijek navraća kada je riječ o njegovu posuvremenjenju i na čemu se to posuvremenjenje autentično odražava. Ono se uvijek u prvom redu odražava na hostiji, a ne na tijari, političkom manevriranju Crkve, fleksibilnosti njezinih ustanova ili čemu drugom.